

Wąż Eskulapa *Zamenis longissimus* (1281)

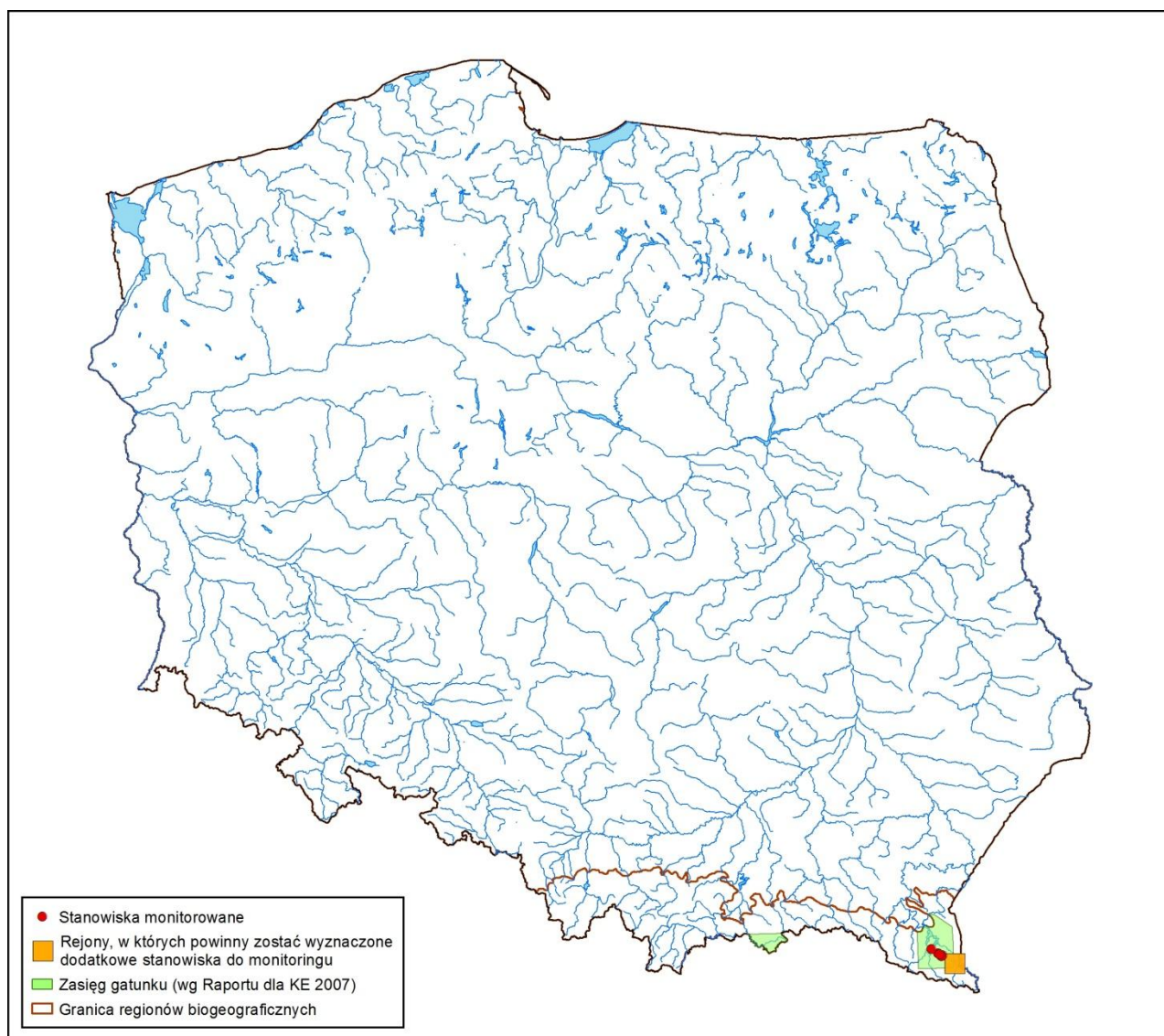

Koordynator: Bartłomiej Najbar

Eksperti: Najbar Bartłomiej, Bury Stanisław, Kurek Katarzyna, Najbar Bartłomiej

Gatunek występuje w Polsce jedynie w regionie biogeograficznym alpejskim.

Liczba i lokalizacja stanowisk i obszarów monitoringowych

Ryc. 1. Rozmieszczenie stanowisk monitoringu gatunku na tle jego zasięgu geograficznego

Północny kraniec porozrywanego europejskiego zasięgu występowania węża Eskulapa obejmuje m.in. obszar południowo-wschodniej Polski, przede wszystkim Bieszczady Zachodnie (region biogeograficzny alpejski, Bieszczady obszar Natura 2000; kod PLC 18001). Z tego rejonu Polski pochodzi największa liczba zarówno historycznych jak i obecnych stwierdzeń tego gatunku węża. Aktualnie potwierdzone stanowiska z rejonu polskich Bieszczadów są prawdopodobnie całkowicie izolowane od stanowisk ukraińskich (zlokalizowanych m. in. w Użańskim Parku Narodowym) i stanowisk słowackich (m. in. znanych z Parku Narodowego Połoniny), charakteryzują się jednak historyczną ciągłością egzystencji populacji, zazwyczaj na niskim i bardzo niskim poziomie jej liczebności.

Pojedyncze, niekiedy niepewne, obserwacje gatunku w Polsce pochodzą ponadto z niektórych rejonów Beskidów (np. Beskidu Sądeckiego, Jasielskiego Parku Krajobrazowego).

Bardzo regularny monitoring węża Eskulapa w Polsce powinien dotyczyć przede wszystkim stanowisk bieszczadzkich (chyba że w międzyczasie zostaną odnalezione inne rejony jego występowania – to również i one powinny być monitorowane).

Obecnie zasadne wydaje się podjęcie monitoringu przede wszystkim kilku stanowisk zlokalizowanych w rejonie Parku Krajobrazowego Dolina Sanu i być może w rejonie Zalewu Solińskiego.

Dla potrzeb monitoringu 2009 r. obrano 1 stanowisko (Sękowiec 1), które było już przez eksperta badane pod kątem biologii i ekologii gatunku w latach 1986-2002.

Dla potrzeb monitoringu 2010 r. wytypowano kolejne 4 stanowiska, z których w przeszłości 3 były również badane przez eksperta, a ponadto 1 stanowisko nowe. Wszystkie stanowiska zlokalizowane są w Parku Krajobrazowym Dolina Sanu w paśmie Otrytu lub w jego najbliższym otoczeniu (tabela 1).

Badania terenowe w ramach monitoringu w latach 2009-2010 łącznie wykonywało 4 ekspertów.

Tab. 1. Zestawienie badanych stanowisk i obszarów.

Lp.	Nazwa stanowiska	Lokalizacja stanowiska
1	Sękowiec 1	Obszar Natura 2000; Bieszczady; kod PLC 18001
2	Przełęcz Studenne	Obszar Natura 2000; Bieszczady; kod PLC 18001
3	Pasieka	Obszar Natura 2000; Bieszczady; kod PLC 18001
4	Krokosowe Pola	Obszar Natura 2000; Bieszczady; kod PLC 18001
5	Krywe	Obszar Natura 2000; Bieszczady; kod PLC 18001

Wyniki badań i ocena stanu ochrony.

Tab. 2. Zestawienie ocen wskaźników stanu populacji i siedliska gatunku na badanych stanowiskach

Parametr	Wskaźnik	Ocena			
		FV	U1	U2	XX
Populacja	Liczebność	-	1	4	-
	Struktura wiekowa	1	4	-	-
	Stopień izolacji	5	-	-	-
Siedlisko	Stopień zacienienia	5	-	-	-
	Dostępność kryjówek	5	-	-	-
	Stanowiska do składania jaj	5	-	-	-

Wskaźniki stanu populacji:

Liczebność. Generalnie liczebność węża Eskulapa na wszystkich badanych stanowiskach oceniona jest jako niewłaściwa – mała / bardzo mała. Liczba węży jest oceniana na poniżej 10 osobników na każdym stanowisku; a porównanie z badaniami prowadzonymi na wszystkich stanowiskach (z wyjątkiem stanowiska Pasieka) w latach 2000-2002 wskazuje na spadek liczby węży. Liczebność węży na stanowisku Pasieka jest niska, jednak utrzymuje się od kilku lat na podobnym poziomie –

ocena niezadowolająca (U1), natomiast na pozostałych czterech stanowiskach (Krokosowe Pola, Krywe, Przełęcz Studenne i Sękowiec) liczebność jest zła (U2).

Struktura wiekowa. Na stanowisku Pasieka wskaźnik otrzymał ocenę FV – stan właściwy. Udział młodych osobników wzrósł na tym stanowisku w porównaniu z rokiem 2009, kiedy nie stwierdzono ich obecności. Na pozostałych czterech stanowiskach struktura wiekowa jest niezadowolająca: udział młodych osobników na ogół niski i zauważalny jest spadek udziału w porównaniu z wynikami badań prowadzonych w latach 2000-2002.

Izolacja przestrzenna. Stopień izolacji poszczególnych stanowisk określono jako nieznaczny. Ten wskaźnik otrzymał na wszystkich stanowiskach ocenę FV – stan właściwy. Pomędzy sąsiadującymi stanowiskami zasadniczo brak barier nie do przebycia, dzięki odpowiedniemu ukształtowaniu terenu, zespołom niskiej roślinności, zrębom, polanom, poboczom dróg (w tym fragmentów terenu powstałych w wyniku aktywnej ochrony prowadzonej w 2009 r.).

Wskaźniki stanu siedliska:

Stopień zacienienia: Na wszystkich stanowiskach stwierdzono właściwy (FV) stan tego wskaźnika. Zacienienie mniejsze w stosunku do lat poprzednich.

Dostępność kryjówek. Na wszystkich stanowiskach stan właściwy (FV). Dostępność kryjówek określono jako dużą, zwłaszcza wśród częściowo zakrytych fundamentów nieistniejących budynków, pośród istniejących budynków, roślinności, kopców trocinowych i kamiennie-trocinowych oraz gałęziowisk (należy nadmienić, że na wszystkich stanowiskach badawczych w 2009 r. przeprowadzono zabiegi ochronne).

Stanowiska składania jaj. Jakość mikrosiedlisk do składania jaj jest obecnie również wysoka. Poza naturalnymi małymi nasłonecznionymi płacami np. gnijącej roślinności i pniakami, na wszystkich badanych stanowiskach usypano (2009 r.) po 1-4 rozległe kopce z trocin drzew liściastych przemieszanych z liśćmi i gałęziami, które mogą stanowić potencjalne miejsca do składania jaj. Stan właściwy (FV) przyznano temu wskaźnikowi na wszystkich stanowiskach.

Tab. 3. Podsumowanie ocen stanu ochrony gatunku na stanowiskach badawczych węża Eskulapa w ramach monitoringu w latach 2009-2010.

Stanowiska	Oceny			
	stan populacji	stan siedliska	perspektywy	ocena ogólna
Sękowiec 1	U2	FV	U1	U2
Przełęcz Studenne	U2	FV	FV	U2
Pasieka	U1	FV	U1	U1
Krokosowe Pola	U2	FV	U1	U2
Krywe	U2	FV	U1	U2

Stan populacji. Na stanowisku Pasieka obserwowana jest stabilna populacja. Liczebność utrzymuje się od kilku lat na stałym poziomie, a struktura wiekowa jest lepsza niż w roku poprzednim. Na pozostałych czterech stanowiskach stan populacji oceniono jako zły (U2) ze względu na złą liczebność i niewłaściwą strukturę wiekową.

Stan siedliska. Stan siedlisk węża Eskulapa oceniono jako właściwy na wszystkich monitorowanych stanowiskach. Stopień zacienienia jest niski lub obniżył się w stosunku do lat poprzednich, na stanowiskach występuje odpowiednia liczba kryjówek oraz miejsc do składania jaj.

Perspektywy zachowania z uwzględnieniem oddziaływań i zagrożeń

Za zły stan całej populacji węża Eskulapa w dolinie Sanu i liczebność na poszczególnych stanowiskach poddanych badaniom oraz słabe perspektywy zachowania gatunku na stanowiskach odpowiedzialne jest m.in. wyłapywanie węży. Generalnie, jest to najprawdopodobniej jeden z najbardziej destrukcyjnych czynników wpływających w Bieszczadach na liczebność jego populacji i strukturę wiekową. Na oddziaływanie tego czynnika koordynator badań zwracał już kilkakrotnie uwagę w publikacjach np.:

- „Wąż Eskulapa *Elaphe (Zamenis) longissima* (Laurenti, 1768) w Bieszczadach Zachodnich. Środowisko występowania, czynniki ograniczające zasięg i liczebność populacji oraz możliwości jej rozwoju” (Wyd. UZ, Zielona Góra 2004) lub
- „Wąż Eskulapa” (Seria Monografie Przyrodnicze Nr 13, wyd. Klubu Przyrodników, Świebodzin 2004).

Przez kilka ostatnich lat nie prowadzono badań terenowych węża Eskulapa. Po ich ponownym podjęciu w 2009 r. znany pracownikom Nadleśnictwa Lutowiska z imienia i nazwiska mieszkaniec Bieszczad został ponownie zaobserwowany podczas penetracji terenu zasiedlonego przez węże (inf. ustna K. Kurek, IOP Kraków). Mieszkaniec ten był również widziany wiosną 2009 r. podczas łapania węży na kolejnych stanowiskach w dolinie Sanu (inf. ustna leśniczy H. Kuzar /Sękowski/, D. Żak /Zatwarnica/).

W związku z powyższym, wszystkie działania ochronne odnoszące się czy to do ochrony biernej czy czynnej siedlisk nigdy nie dadzą pożądanego efektu w postaci odtworzenia właściwego stanu populacji gatunku, jeśli gospodarze terenu nie wezmą odpowiedzialności za faktyczne bezpieczeństwo badanych i innych stanowisk węża Eskulapa.

Niebezpieczeństwem dla przemieszczających się węży stanowią zazwyczaj średnio intensywnie uczęszczane drogi gruntowe.

Perspektywy zachowania oceniono jako dobre jedynie na stanowisku Przełęcz Studenne ze względu na właściwy stan siedliska oraz prowadzone na stanowisku zabiegi ochronne.

Ocena ogólna

Aktualny stan ochrony 5 stanowisk poddanych w roku 2010 monitoringowi oceniany jest przez ekspertów raczej jako niewłaściwy (niezadowolający, U1 – na stanowisku Pasieka, zły – U2 na pozostałych czterech stanowiskach) z potencjalnymi perspektywami na jego polepszenie - ale (!) tylko przy wyeliminowaniu czynnika związanego z kłusownictwem (oczywiście i o ile do tej pory możliwości rozwoju populacji np. na poziomie genetycznym nie zostały osłabione). Dużą rolę w poprawie sytuacji może mieć regularne ulepszanie jakości siedlisk, w których bytują węże Eskulapa.

Gatunki obce. W obrębie badanych stanowisk i w ich otoczeniu eksperci napotkali obce gatunki inwazyjne: rudbekię *Rudbeckia lacinata*, niecierpka gruczołowatego *Impatiens glandulifera* i rdestowca *Reynoutria japonica*.

Stan ochrony gatunku w obszarach Natura 2000

W oparciu o wyniki tego etapu badań stan ochrony populacji węża Eskulapa na poziomie całego obszaru Natura 2000 Bieszczady oceniany jest jako zły z możliwością poprawy przy zachowaniu stanu środowiska (jego polepszeniu) i wyeliminowaniu najbardziej niekorzystnych czynników wpływających na stan jego populacji.

Stan ochrony gatunku w regionie biogeograficznym alpejskim

Ocena stanu ochrony węża Eskulapa w regionie biogeograficznym alpejskim należy określić jako zły (U2).